ՀԱՐՈՒՍՏԻ ՄԱՅՐԸ

I

Անծրևը՝ մանրամաղ թափուում էր հորիզոնի երեսի կուտակուած մռայլ ամպերից։

Աշնանային դորշ ու լալկան երկինքը, իր այլանդակ ամպերի ծալքերում, ասես չարիքներ ունի պահած. ծանր ու խիտ ամպերը կախուել են ցած, հասել մինչև կտուրները. այդ ամբողջ թանձր զանգուածը՝ ասես վշտի երկունքով բռնուած լինի, որ ինքը լալիս է, ուրիշներին տխրեցնում, սրտերը սեւացնում, կուրծքները ճնշում...

Կ... աւանի շրջակայի ժայռոտ ու անտառոտ լեռները ծածկուած էին՝ վաղորդեան թանձր քօղ-մշուշով։

Արևելքը իր գոյնը չէ փոխում, միատեսակ ու միանման է միւս կողմերին։

Մռայլ օր է, ճնշող օդ, անծրևոտ եղանակ. շրջակայքը մառախուղով պատած, ամեն կողմ բնութեան դաժան պատկեր. ցուրտն էլ կատարելապէս զգալի է։ Կարօի թորնատնից, ծուխը բարձրանում է, ինչպէս հրաբուխը սարից։ Դուրսը շունը կենտահաչ է տալիս և երբեմն բարկացկոտ վրայ պրծնում. այդ լսում են թորնատան դտնուողները, բայց բանի տեղ չեն դնում՝ թէ մարդ կարող է լինել. վերջապէս լսուեց մի նուազ, բարակ ձայն. էլի անուշադրութեան ենթարկուեց և հետաքրքրուող չեղաւ՝ թէ ինչ ձայն էր այդ։

Շունը հաչում է ու հաչում...

Վերստին կրկնուեց նոյն ձայնը, առաջուանից մի փոքր ուժեղ։—Կարօ՛, մի տե՛ս շունը ինչի վրայ է էդպէս հաչում. դարձաւ կինը մարդուն։

Կարօն աչքերը տրորելով դուրս ելաւ։

—Ձէնդ կտրի, ա՛յ անտէր. բարկացաւ շան վրայ։

Շունը կարծես քաշվերուեց այդ խօսքերից. ոդևորուած վրայ պրծաւ՝ պատի տակին կանգնած ծեռքերը ծոցը դրած՝ պառաւ կնոջ վրայ...

— Ա՛յ շուն... բղաւեց Կարօն։

Շունը ետ-ետ կանգնեց, պոչը թափ-թափ անելով, գլուխը խոնարհեց. սկսեց քծնուել տիրոջ ոտների շուրջը...

— Ի՞նչքան վախտ է ըստեղ կանգնած եմ, դողդողալով խօսեց թրջուած պառաւը — շանից վախենում եմ, թէ առաջ գամ. քեմատաղ անցկացրու, անծրևի տակին սառա... ու ծեռքերը խորը տեղաւորելով ծոցի մէջ, մի քանի քայլ առաջացաւ և կանգ առաւ։

Արի՛ տուն, նանի, արի՛. թորոնը վառուում է, արի տաքացի, շորերդ չորացրու... ապա նայեց շանը, որը արդէն հեռացել էր։

Կորաքամակ պառաւը, դողդոջուն քայլերով, երերալով քայլեց դէպի տուն. Կարօն էլ հետևեց դրան, վախենալով մի դուցէ շունը գաղտագողի կրունի խեղճ պառաւին։

Մտան ներս։ Երեխաները շարուել էին թորնի վերի կողմը և կամացուկ սխսվալէն խօսում էին. պառաւը տեղաւորուեց դրանց մօտ. տանտիկինը մի հնամաշ մինդար փռեց տակը։

— Ա՞խ, հառաչեց պառաւը — էսպէս օրը Աստուած կտրի, ի՞նչ իմնա... վոյ շորերս ջուրա դառել, ծեռքերս սառել, ոտքերս փետացել... ը՛հ... ը՛հ... պառաւը տնքում էր և սաստիկ հաղում. — ողորմի ծեր հօրը, ինչ լաւ թորոնը վառել էք... ը՛հ... ը՛հ... Ասում են դրախտն ու դժոխքը էն աշխարումնա... համա նամաղուլ են արել... թէ դրախտ... թէ դժոխք, ըստեղա... ը՛հ, օ՛յ սառել եմ... էս աշխարումս դժոխքի կեանք վարող էլ կայ, դրախտի էլ... երկու տեսակն էլ գտնուում են մեր կեանքում... էս կենդանի աշխարհում... էս ուեր աշխարհում, մարդիկ՝ հենց իրար կրծոտում, տրորում են... իրար միս ուտում... իրար արին խմում... ը՛հ, ը՛հ... վոյ, ուսերս ջուր ա դառել... շապիկս էլ թրջուելա... տանջուածին՝ Աստուած էլ օր չի տալի... ա՞խ... հառաչեց նա դառն և կռացաւ դէպի թոնիրը, ոսկրացած ծեռքերը երկարացրեց տաքացնելու։ Մուխը իր

ազդեցութեան նշանը ցոյց տուեց, պառաւի ծերացած, խոր ընկած աչքերին և մի քանի կաթիլ ընկաւ նրանցից. Նա թևքով սրբեց՝ այտերի վրայի դողդողացող կաթիլները, ապա հազաց ու լռեց։

—Ի՞նչ ա էլել, Նանի, ո՞վ գիտի նոր բան է պատահել... հարցրեց Կարօի կինը։

—Հա՜, չոռն ու ցաւը ինձ... մահը ինձանից հեռու է, մի հոգիս չի առնում... թէ պրծնեմ... էդ անիծուածների երեսից, էս դառն աշխարհից... որ մի լաւ օր չըտեսայ... ախ, անիծվիս բաղդ, որ մի օր ինձ համար ուրախութիւն չբերիր... հէնց միշտ սև՜ ու ցաւո՜տ օրեր... ըհ, ըհ...

—Ի՞նչի, այ Նանի. գեղը ձեզա երանի տալի՝ թէ ունեւոր էք, հարուստ էք, լաւ ապրուստ ունէք. էլ ի՞նչի ես դժգոհ քու բաղդից. ուրիշների աչքը ձեր վրայ ա, ձեր չափ կարողութիւն ով ունի ըստեղ։

—Ի՞նչ եմ անում ունեննալը... երբ ցամաք հացն էլ հալալ չեմ ուտում... կեանքը՝ փողի ու հարստութեան մէջ չէ... ախ էս հազը, էս միրաթ հազը... օֆ, օֆ...

Թոնրի մէջ բոցերը երևում էին ու բարձր ու ցած անում. երդիկից անձրևը թափւում էր ներս. դեռ ներսը ծուխ կար, դորշ դառը ծուխ։

—Նանի, քու տղեն քեզ բաղդէ, ունեցած հարստութիւնը քեզ կեանք. ի՞նչի ես նեղացած բաղդից... խօսակցութեան մէջ մտաւ Կարօն, որ մինչև այդ՝ լուռ լսում էր պառաւի ասածները։

—Է՜հ, ինչ ասեմ, որդի... ինչ իմ գլուխն է գալիս, ձեր դըրան շան գլուխն էլ չ՛գայ... շունը ինձանից շատ ու շատ լաւ է ապրում... դու քու շանը լաւ ես մտիկ տալի... քան իմ տղէն ու հարսը ինձ... պառաւը աչքերը սղմեց ու «ախ» անելով շարունակեց։—Աստծու օրը արիւն-արցունք եմ թափում... աղաչում եմ Ստեղծողին, որ վերջ տայ իմ կեանքին... ըհ, ըհ... երեկ էն բէբաղդ հարսըս էնքան ինձ տուեց... որ էս չոր ոսկորներս ջարդւում է... ասես իրարից բաժանուելուս ըլի... տուած տեղերը կապուտել են, ու շատ թունդ ցաւում

է... եկել եմ, մի քիչ արաղ քսէք կապտաժներին... Մի մարդը տասը որդուց լաւ է... Օ՜, ինչ օյիններ չեն խաղում իմ գլխին... Աստուած աղատէ ու փրկէ... ըհ, օֆ... դուշմանս չընկնի դրանց ձեռը... բաս մի մայր կոթ տայ, հետը քաշ դայ, պահի... էս հաղը իմ մահնա. մեծացնի, տան, կնկայ տէր դառնի... պառաւը լաց եղաւ—ու վերջը պատուի տեղը էս օրը դցէն... նա ցոյց տուեց, աչ թեւքի վրայի կապուտաժները, որոնք ըստ երևոյթին հարուածի տեղեր էին։

Կարօն և կինը՝ դարմացմամբ, աչքերնին չռած նայեցին պառաւի կռներին ու քթների տակ ինչ որ մրթմրթացին։

Պառաւը օղի խնդրեց։ Կարօի կինը բերեց և սկսեց քսել...

—Օ՜ՀՀ... ոհ, ոհ... մրմնջում է պառաւը ցաւագնօրէն։

Յեւոյ բացեց մէջքը—կապուտաժները անթիւ էր. գլխի ուռուցքից պառաւը շատ անհանգստանում էր, հարուածները անողորմաբար էր իջած թշուառ կնոջ վրայ։

Խեղճ կինը՝ տնքում է, մրմնջում...

Թորնատան ժուխը բոլորովին քաշուել է. բացուել են՝ սեւացած գերանները, սիւները, մրոտուած պատերը... ամենքը միակերպ մաղւում է երդիկից, կրակի բոցերը իջել են։ Երեխաները մնացել են՝ պլշած նայելով, պառաւի տնքոցին ու վռնչոցին. իրանք էլ սարսռում են նրա սիրտ մղկտացնող «օ՜ֆ» «օֆ»ից։ Օղին վատ ներգործեց. հարուածների տեղերը սղլղում է...

Կարօն, կինը և երեխաները՝ լուռ են։

Պառաւը տնքում է.

—Ըհ... օֆ...

II

Կ... աւանի, հարուստ վաճառական՝ Դաւիթի մայրն էր, այդ թշուառ, ողորմելի ոսկրակոյտը, որ տարիների ծանր բեռի տակ՝ կռացել էր, երկուտակուել. տարիների հնչման ու ցաւի կնիքն էր կրում իր վրայ։ Գունատ, կնճիռներով ակօսուած երեսը տառապանք էր արտայայտում. կապոյտ դողդոջուն շրը-

թունքները, ասես պատրաստ էին՝ թոյն թափելու, նղովելու ամեն ինչ, անիծել՝ բիրտ կարծրութիւնը, մարդկանց վայրագութիւնը... Նրա մէջ ցաւի ու տանջանքի ծայնն էր խօսում. նրա մաղերից—պլոկուած՝ յօնքերն ու կօպերը, կասես կրակով խանձուած լինէր. արտասուքով միշտ լի փոս ընկած աչքերը՝ իրանց մէջ վշտի կայծեր ունէին թաղցրած...

Զարհուրելի էր տեսնել այդ խեղճուկի՝ տնքոցն ու մրմունջները...

—Օֆ... չլի էն դաւակը, որ ծնողի պատիւը չդիտի... դիշերը ծեր չարդախու�ն եմ եղել... մէջքս կոտրուում է... գլուխս պտոյտ է գալի... ըհ. աչքերս շաղուած է, սպիտակն ու սևը չի ջոկում... ամեն բան մութ է երևում...

—Հաց կեր, Նանի. ընդհատեց նրան Կարօն։

—Լ՞հ, հաց կուլ կը գնայ...

—Ի՞նչի համար է հարսդ քեզ ծեծել, Նանի, հարցրեց Կարօն։

—Մի խնձորի... որդի։ Ցղէս խնձոր էր բերել, բաց արի... ախ, էս հաղը.—մինը վեր կալա. էնտեղից հարսս՝ ոնց որ կատաղած շուն վրայ պրծաւ... ասում ա—«հարամեցիր, ջադու»... ես էլ ասի «տղիս տշխատանքնա»... «գլուխդ քարն ես տուել» ասաւ ու բոթեց... ես ընկայ պօլի*) վրայ... ետով վեր կացայ... ձեռս մի վէտի կտոր ընկաւ, դրան հասցրի մի անգամ... հէնց էդ տեսայ... վէտը ձեռքիցս խլեց...—Նա ուժգին հաղալ սկսեց.—էս հաղը ինձ պիտի խեղդի... հա, ու էս օրը զցեց, հօ տեսաք... ըհ, օֆ...

—Կարօ՞օ... դրսից լսուեց մի ծայն։

Կարօն շտապեց դուրս, Դաւիթ «աղայի» ծառան էր։

—Նանը ծեր տաննա՞, հարցրեց ծառան—դիշերը չկար, չը գիտենք ո՞ւր ա գնացել։

—Ըստեղ ա, պատասխանեց Կարօն խռոված կերպով։

—Ասա դայ, աղան կանչում է։

—Հիւանդ է, ո՞նց գայ, տօ. գնա աղայիդ ասա, որ Նանը շատ սաստիկ հիւանդ է։

—Ո՞նց թէ հիւանդ է. զարմացաւ ծառան։

*) Ցատակ

—Գիշերը մրսելա... գնա ասա։

Ծառան վազելվազ գնաց. Կարօն էլ տուն մտաւ. յայտնեց, որ ծառան էր, «Նանին» էր հարցնում։

—Գլուխը... գլուխը քարոՀն էր տալի... նեղացած խօսեց պառաւը։

Դարձեալ լսուեց «Կարօ...»։ Այս անգամ «աղան» էր եկել. խստօրէն ասաց Կարօին, որ «մօրը» դուրս բերի...

Կարօն ու կինը՝ պառաւին թևքերից բռնած դուրս բերին. խեղճ կինը ոտքի վրայ չի կարողանում կանգնել, լալիս է. դողդողում, ոտքերը անդօրացել են. գիշերուայ տեղը մեծ աղգեցութիւն է արել նաչարի վրայ։

Հասցրին տուն։

—Քաւթա՜ռ, ո՛նցա թուլացել, կ՚ասես չարդուած ըլի... խօսում էր հարսը պատշգամբից՝ խայթող հեգնանքով, հայհոյելով, և մի քանի լպիրշ բառեր բերնից թափելով։

—Սա մեզ խայտառակեց, մեր անունը կոտրեց... խօսեց Դաւիթը։

—Սատկում էլ չի՞ է՞... ազատուենք դրանից, զզուանքով աւելացրեց կինը։

Պառաւը վռչում է.

—Օ՞ֆ, օ՞ֆ...

Հարսը բացականչում է.

—Զօ՛ռ, ցա՛ւ...

Դաւիթը անասունի նման կանգնած է. խռովայոյզ է երևում։

—Մնող դառնաք, ծնողի պատիւը իմանաք... ծեր որդին էլ... ծեզ, իմ օրը գցի... մրմնջում էին պառաւի կապուտած շրթունքները։

Կարօն ու կինը՝ հեռացան։

Սգաւոր երկինքը՝ յօնքերը ետ էր տարել, լալկան ամպերը դեռ մրմռռ էին քամում վայրաղ երկրի վրայ...

Ս. ՐՕՖՖՕՐ.